

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

TEINE OSAKOND

KOHTUASI LEUSKA JT vs. EESTI

(Kaebus nr 64734/11)

KOHTUOTSUS

STRASBOURG

7. november 2017. a

*Käesolev kohtuotsus jõustub konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel.
Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.*

Kohtuasjas Leuska jt vs. Eesti,
Euroopa Inimõiguste Kohus (teine osakond) kojana, kuhu kuuluvad
esimees Işıl Karakaş,
kohtunikud Julia Laffranque,
Paul Lemmens,
Valeriu Griţco,
Ksenija Turković,
Stéphanie Mourou-Vikström,
Georges Ravarani
ja *osakonna sekretär* Stanley Naismith,
olles pidanud nõu kinnisel istungil 10. oktoobril 2017,
tegi nimetatud kuupäeval järgmise otsuse.

MENETLUSE KÄIK

1. Kohtuasi põhineb nelja kaebaja, K. Leuska (edaspidi: esimene kaebaja), A. Leuska (edaspidi: teine kaebaja), P. Esopi (edaspidi: kolmas kaebaja) ja K.-B. Esopi (edaspidi: neljas kaebaja) inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi: konventsioon) artikli 34 alusel kohtule Eesti Vabariigi vastu esitatud kaebusel (nr 64734/11). EIK-is esindas esimest ja teist kaebajat Tallinnas tegutsev advokaat T. Keevallik ning kolmandat ja neljandat kaebajat esindas samuti Tallinnas tegutsev advokaat E. Tonka.
2. Eesti Vabariiki (edaspidi: riik) esindas M. Kuurberg Välisministeeriumist.
3. Konventsiooni artikli 6 lõikele 1 tuginedes kaebasid kaebajad, et Harju Maakohus ei lahendanud nende taotlust kriminaalmenetluses, milles nad osalesid kannatanutena, kantud kulude hüvitamiseks ega kuulunud ära nende suulisi ütlusi.
4. 4. veebruaril 2014 edastati need kaebused riigile ja ülejäänud kaebus tunnistati kohtureeglite 54. reegli lõike 3 kohaselt vastuvõetamatuks.

ASJAOLUD

I. KOHTUASJA ASJAOLUD

5. Kohtuasja asjaolud, nagu pooled on need esitanud, võib kokku võtta järgmiselt.
6. Esimese ja teise kaebaja poeg hukkus 17. juulil 2010. aastal toimunud liiklusõnnetuses, milles neljas kaebaja sai raskeid vigastusi. Kolmas kaebaja on neljanda kaebaja ema.
7. Kaebajad osalesid õnnetust puudutanud kriminaalmenetluses kannatanutena.
8. 9. ja 10. detsembril 2010. aastal esitasid kaebajad kahtlustatava J.-i vastu toimetatavas kriminaalmenetluses tsiviilhagi, nõudes mittevaralise kahju hüvitist ja kriminaalmenetluses kantud menetluskulude hüvitamist.
9. 28. jaanuaril 2011. aastal sõlmisid kaebajad, keda esindasid nende endi valitud advokaadid, J.-iga kohtuvälise kompromisslepingu (edaspidi: kohtuvälise kompromissleping). Nad teavitasid prokuröri oma nõusolekust asja lahendamiseks kokkuleppemenetluses. J. teavitas prokuröri, et ta maksis kaebajatele kohtuvälises kompromisslepingus ette nähtud hüvitise.

10. 4. veebruaril 2011. aastal koostati protokoll kaebajate nõusoleku kohta kokkuleppemenetluse kohaldamiseks ning protokollile kirjutasiid alla prokurör ja kaebajate esindajad. Protokollis märgiti, et kaebajatele selgitati nende õigusi kokkuleppemenetluses ja kokkuleppemenetluse kohaldamise tagajärgi. Jaotises pealkirjaga „Märkused“ märgiti, et kaebajad loobusid mittevaralise kahju hüvitise nõuetest J.-i vastu (esitatud 9. ja 10. detsembril 2010), kuid ei loobunud kriminaalmenetluses kantud menetluskulude hüvitamise nõudest. Protokollis märgiti ka seda, et kannatanutel puudus õigus võtta tagasi oma nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks. Selleks ajaks ei olnud kaebajad menetluskulude loetelu ega kuludokumente esitanud.

11. 11. veebruaril 2011. aastal andis J. nõusoleku kokkuleppemenetluse kohaldamiseks. Prokurör, J. ja viimase kaitsja allkirjastasid kokkuleppe, milles leppisid muu hulgas kokku põhjustatud kahju laadis ja suuruses. Kokkuleppes märgiti, et kannatanud võtsid kriminaalmenetluses esitatud tsiviilhagid tagasi.

12. 14. veebruaril 2011 andis Harju Maakohus J.-i kohtu alla ja määras istungi toimumise ajaks 7. märtsi 2011. J., tema kaitsja ja prokurör kutsuti kohtuistungile. Kaebajaid aga ei kutsunud.

13. 4. märtsil 2011. aastal esitasid kaebajad menetluskulude hüvitamise nõude summas 6483,66 eurot ja kuludokumendid. Harju Maakohus sai need kätte 7. märtsil 2011.

14. J., tema kaitsja ja prokurör osalesid Harju Maakohtus plaani järgi peetud kohtuistungil. Kohtuistungi protokollil järgi avaldas kohtunik kaebajate nõude nende menetluskulude hüvitamiseks. J. palus kohtul jätta nõue läbi vaatamata, sest see oli hõlmatud kohtuvälise kompromisslepinguga. Kaebajad väitsid, et neil puudus võimalus kohtu poole pöörduda, kuigi nad viibisid kohtumajas.

15. Sama kuupäeva otsuses mõistis Harju Maakohus J.-i süüdi liikluseeskirja rikkumises ja mõistis talle tingimisi vangistuse. Kohus võttis J.-ilt ära juhtimisõiguse ja kohustas teda tasuma riigikassasse sundraha ja ekspertiisikulud. Kohus leidis, et kannatanud olid kriminaalmenetluse raames esitatud tsiviilhagidest loobunud. Kohtuotsuses ei mainitud kaebajate nõuet kriminaalmenetluses kantud menetluskulude hüvitamiseks.

16. Kaebajad vaidlustasid selle kohtuotsuse. Nad kaebasid, et neil ei lubatud osaleda 7. märtsil 2011. aastal peetud kohtuistungil ja et kohus ei lahendanud nende menetluskulude hüvitamise taotlust.

17. 23. märtsil 2011 jättis Harju Maakohus apellatsioonkaebuse läbi vaatamata. Kriminaalmenetluse seadustiku §-dele 246 ja 318 tuginedes leidis kohus, et kaebajad ei olnud kohtumenetluse pooled ja seega ei olnud neil apellatsiooniõigust (vt punkti 29 allpool).

18. Kaebajad vaidlustasid maakohtu määruse, väites, et nad olid menetluse pooled ja neil on apellatsiooniõigus.

19. 5. aprillil 2011. aastal toimunud avalikul kohtuistungil arutas Tallinna Ringkonnakohus määruskaebust J.-i ja tema kaitsja, prokuröri ning kaebajate esindaja juuresolekul. Istungil märkis prokurör esiteks, et kaebajad ei esitanud ühtegi dokumenti seoses oma menetluskulude hüvitamise taotlusega olenemata asjaolust, et neil oli selleks aega üks nädal pärast kompromisslepingu sõlmimist. Kohtuistungi protokollil järgi märkis prokurör hiljem, et neid dokumente oleks võinud esitada siis, kui kaebajad allkirjastasid protokollil (vt punkti 10 eespool) või paari päeva jooksul pärast seda.

Protokollis seisis, et J. tahtis esitada kohtunikule kohtuvälise kompromisslepingu, et tõendada, et see hõlmab kogu asjaomast kahju. Kuid ringkonnakohus keeldus sellest, leides, et see ei puuduta kõnealuse vaidluse sisu selles menetluses.

20. 13. aprilli 2011. aasta määrusega jättis Tallinna Ringkonnakohus kaebajate määruskaebuse rahuldamata ja Harju Maakohtu 23. märtsi 2011. aasta määruse muutmata. Kohus viitas KrMS-i §-le 243, mille järgi ei olnud kannatanul õigust kokkuleppemenetluse kohaldamiseks antud nõusolekust loobuda, ja §-le 246, milles sätestati, et kokkuleppemenetluses ei pea kannatanut kohtuistungile kutsuma (vt punkte 28 ja 29 allpool). Ringkonnakohus jõudis järeldusele, et kaebajad kui kannatanud ei olnud kohtumenetluse pooled ja sellest tulenevalt ei olnud neil õigust esitada maakohtu otsuse peale apellatsioonkaebust.

21. Kuigi ringkonnakohtu määrukses märgiti, et see on lõplik ja ei kuulu edasikaebamisele, vaidlustas kaebajate esindaja selle ikkagi Riigikohtus.

22. 3. oktoobri 2011. aasta määrusega asjas nr 3-1-1-60-11 jättis Riigikohus määruskaebuse läbi vaatamata, sest ringkonnakohtu määrus oli lõplik ega kuulunud edasikaebamisele. Sellest olenemata seisis määrukses, et kujunenud kohtupraktika järgi ei saa kohus kokkuleppemenetluses otsust tehes piirduda ainult kokkuleppe analüüsiga, vaid tal tuleb lahendada küsimus ka sellest, kas kokkuleppega ei ole jäänud hõlmamata mingid küsimused, mida tuleks kokkuleppemenetluse tulemina kohtuotsuses kajastada. Kohus märkis, et KrMS-i §-st 245 lähtuvalt ei pea kokkuleppe hõlmama kriminaalmenetluse kuludega, samuti tsiviilhagi rahuldamise või kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise ulatusega seonduvat. Kuid KrMS-i §-i 306 lõike 1 punktides 11, 13 ja 14 tulenevalt ning §-i 248 lõike 1 punktis 3 sätestatud arvestades leidis Riigikohus, et asjaomane kohus ei tohi neid küsimusi märkamata jätta (vt punkte 30 ja 31 allpool).

II. ASJAKOHANE RIIGISISENE ÕIGUS JA KOHTUPRAKTIKA

A. Kõne all oleval ajal kehtinud kriminaalmenetluse seadustik

23. KrMS-i §-s 38 sätestati, et kannatanul on õigus esitada kriminaalmenetluse raames tsiviilhagi enne kohtuliku uurimise lõpetamist maakohtus.

24. KrMS-i §-i 175 lõike 1 punkti 1 alusel olid menetluskulud valitud kaitsjale või esindajale makstud mõistliku suurusega tasu ja muud menetlusosalise vajalikud kulud, mis on tekkinud seoses kriminaalmenetlusega.

25. KrMS-i § 180 nägi ette üldreegli, mille järgi hüvitab menetluskulud süüdimõistva kohtuotsuse korral süüdimõistetud. KrMS-i § 182 nägi ette tsiviilhagiga seotud menetluskulude tasumise reeglid, sätestades, et tsiviilhagi rahuldamata jätmise korral kannab kulud kannatanu ja hagi rahuldamise korral kannab kulud süüdimõistetud või tsiviilkostja. Tsiviilhagi läbi vaatamata jätmise korral kannab tsiviilhagi menetlemisest tingitud kulud riik.

26. KrMS-i §-i 189 lõikes 2 sätestati, et kohtumenetluses otsustatakse kriminaalmenetluse kulude hüvitamine kohtumääruse või kohtuotsusega. KrMS-i §-i 189 lõikes 3 sätestati, et kui kriminaalmenetluse kulude hüvitamine on ette nähtud kohtuotsuses, võib selle vaidlustada kohtuotsusest eraldi.

27. Kokkuleppemenetluse reeglid nähti ette 9. peatüki „Lihtmenetlused“ §-des 239–250.

28. KrMS-i §-i 239 lõike 2 punkt 4 nägi ette, et kokkuleppemenetlust ei kohaldata, kui sellega ei nõustu kannatanu. KrMS-i §-i 240 punktis 2 sätestati, et kui prokuratuur peab võimalikuks kohaldada kokkuleppemenetlust, selgitab ta kannatanule kokkuleppemenetluse kohaldamise võimalust, kannatanu õigusi kokkuleppemenetluses ja kokkuleppemenetluse kohaldamise tagajärgi. KrMS-i §-s 243 sätestati, et kokkuleppemenetluse kohaldamiseks kannatanult saadud nõusoleku kohta koostatakse protokoll. Kannatanul ei ole õigust loobuda antud nõusolekust.

29. KrMS-i §-i 246 järgi kutsuti kokkuleppemenetluses peetavale kohtuistungile ainult prokurör, süüdistatav ja tema kaitsja ning nende osalemine oli kohustuslik.

30. KrMS-i §-s 248 loetleti kokkuleppemenetluse võimalikud lahendused – kohus teeb ühe järgmistest lahenditest: prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamise määruse, kui puuduvad kokkuleppemenetluse kohaldamise alused, või kokkuleppemenetlusest keeldumise ja prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamise määruse, kui kohtul tekivad kahtlused käesoleva seadustiku §-st 306 lähtudes.

31. KrMS-i §-i 306 lõike 1 punktide 11 ja 14 alusel lahendas kohus kohtuotsuse tegemisel muu hulgas järgmised küsimused: kas ja millises ulatuses rahuldada tsiviilhagi või hüvitada kuriteoga tekitatud kahju ning millised on kriminaalmenetluse kulud ja kelle kanda need jäävad.

B. Kriminaalmenetluse seadustiku muudatused

32. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded, ülevõtmiseks tehti kriminaalmenetluse seadustikku 2016. ja 2017. aastal teatud muudatused seoses kannatanute seisundi ja õigustega kokkuleppemenetluses. Praegu sätestatakse §-i 240 punktis 3, et prokuratuur küsib kannatanult nõusoleku kokkuleppemenetluseks ning füüsilisest isikust kannatanult seda, kas ta soovib saada teavitust kohtuistungi toimumise aja kohta, kui kannatanu ei ole varem kriminaalmenetluse käigus neis küsimustes oma arvamust avaldanud. Ühtlasi peab prokuratuur selgitama, et kannatanul ei ole õigust kokkuleppemenetluseks antud nõusolekust loobuda. KrMS-i §-i 240 punkti 4 alusel määrab prokuratuur vajaduse korral kannatanule mõistliku tähtaja tsiviilhagi või menetluskulude hüvitamise taotluse esitamiseks. 16. jaanuaril 2016. aastal jõustunud §-i 246 lõike 1¹ järgi teavitab kohus füüsilisest isikust kannatanut kohtuistungi toimumise ajast, kui kannatanu on seda taotlenud. Kannatanu kohtuistungile ilmumata jäämine ei takista kriminaalasja kohtulikku arutamist. Kriminaalmenetluse seadustiku eespool nimetatud muudatusi tutvustavale eelnõule lisatud seletuskirja kohaselt ei sätestanud seadustik varem selget tähtaega menetluskulude hüvitamise taotluse esitamiseks.

C. Asjakohane kohtupraktika

33. 8. veebruari 2010. aasta otsuses asjas nr 1-09-13388 leidis Tallinna Ringkonnakohus, et kannatanu õiguse teada kohtuistungi toimumisest ja soovi korral sellest osa võtta erandiks on kokkuleppemenetlus, kus kannatanu on eelnevalt andnud nõusoleku konkreetse karistuse osas ja temale tekitatud kahju suuruse osas ning teab, et sellest kokkuleppest ei saa kohus väljuda.

34. 4. oktoobri 2007. aasta otsuses asjas nr 3-1-1-52-07 leidis Riigikohus, et kokkuleppemenetluse raames kohtuotsust tehes ei tohiks märkamata jätta muu hulgas kriminaalmenetluse kulude küsimust. Riigikohus kordas seda nõuet kaebajate asjas (vt punkti 22 eespool).

35. Mis puudutab KrMS-i §-i 189 lõikes 3 sätestatud õigust (vt punkti 26 eespool), siis leidis Riigikohus 27. aprilli 2006. aasta määruses asjas nr 3-1-1-38-06 (korratakse kaebajate asjas tehtud määruses), et see kehtib ka kokkuleppemenetluses ilma seal tavaliselt kehtiva kaebepiiranguta.

36. 30. detsembri 2008. aasta määruses asjas nr 3-1-1-70-08 seoses üldises kriminaalmenetluses, mitte kokkuleppemenetluses kantud menetluskulude hüvitamisega märkis Riigikohus, et kulude hüvitamise taotluse ja kuludokumentide esitamise tähtaeg on enne kohtu siirdumist nõupidamistuppa.

III. ASJAKOHANE EUROOPA LIIDU ÕIGUS

37. 15. märtsil 2001. aastal võttis Euroopa Liidu Nõukogu vastu nõukogu raamotsuse 2001/220/JHA ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses (EÜT 2001 L 82, lk 1).

38. Raamotsuse artikli 2 punkt 1 on sõnastatud järgmiselt:

„1. Liikmesriigid tagavad, et ohvritel on nende kriminaalõigussüsteemis tegelik ja asjakohane osa. Liikmesriigid püüavad igati tagada, et ohvreid koheldakse menetluse ajal üksikisiku väärikust austavalt, ja tunnustavad ohvrite õigusi ja õigustatud huvisid eriti kriminaalmenetluse raames.“

39. Raamotsuse artikkel 7 käsitleb ohvrite kulutusi seoses kriminaalmenetlusega ja on sõnastatud järgmiselt:

„Vastavalt kohaldatavatele siseriiklikele normidele võimaldab iga liikmesriik menetlusosalise või tunnistaja staatuses ohvritele hüvitist kulutuste katteks, mis on seotud ohvri õiguspärase osalemisega kriminaalmenetluses.“

40. 2002. aastal asendati nõukogu raamotsus 2001/220/JHA Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiiviga 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded (ELT 2012 L 315, lk 57) (vt punkti 32 eespool). Direktiiv, mille Euroopa Liidu liikmesriigid pidid üle võtma 16. novembriks 2015, ei ole käesolevas asjas kohaldatav.

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KONVENTSIOONI ARTIKLI 6 LÕIKE 1 VÄIDETAV RIKKUMINE

41. Kaebajad kaebasid, et rikuti konventsiooni artikli 6 lõiget 1, sest Harju Maakohus ei kuulanud neid ära ja kohtud ei arutanud nende menetluskulude hüvitamise taotlust. Asjakohases ulatuses sätestab artikli 6 lõige 1:

„Igaühel on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste [---] üle otsustamisel õigus õiglasele [---] kohtumenetlusele [---] kohtus.“

A. Vastuvõetavus*1. Poolte seisukohad***(a) Riik**

42. Esiteks väitis riik, et konventsiooni artikli 6 lõike 1 tsiviilõiguslik pool ei ole kõnealuse vaidluse suhtes kohaldatav, sest see ei puuduta riigisisese õiguse alusel tunnustatud õigusi. Riigisisese õiguse järgi kaotasid kaebajad pärast kokkuleppemenetlusega teadlikult nõustumist õiguse esitada kohtule taotlusi ja tõendeid, õiguse olla kohtus ära kuulatud ja apellatsioonioiguse. Igal juhul ei olnud kriminaalmenetluses lahendatav vaidlus kaebajate kulude hüvitamise taotlusele määrava tähtsusega, sest nad olid tsiviilhagist vabatahtlikult loobunud pärast kohtuvälise kompromisslepingu sõlmimist kahju hüvitamise taotluse kohta tervikuna.

43. Teiseks märkis riik, et kaebajad ei nimetanud EIK-ile esitatud kaebuses, et nad sõlmisid J.-iga kohtuvälise kompromisslepingu 28. jaanuaril 2011 ehk enne, kui nemad või kahtlustatav olid nõustunud kokkuleppemenetluse kohaldamisega kriminaalasjas. Riik märkis, et kohtuvälise kompromisslepingu järgi nõustus J. maksma hüvitist nii kaebajate kantud varalise kui ka mittevaralise kahju eest. J. täitis nimetatud kohustuse. Riik väitis, et kohtuvälise kompromissleping oli riigisiseses menetluses oluline. Kuna kaebajad ei teavitanud EIK-i kohtuvälisest kompromisslepingust, palus riik EIK-il tunnistada kaebus vastuvõetamatuks kaebeõiguse kuritarvitamise alusel.

44. Kolmandaks väitis riik, et kaebajad ei saa pidada end kannatanuteks konventsiooni artikli 34 tähenduses, sest kõik nende eksisteerivad ja potentsiaalsed nõuded, sealhulgas menetluskulude hüvitamise nõue, olid hõlmatud eespool nimetatud, 28. jaanuaril 2011. aastal sõlmitud kohtuvälise kompromisslepinguga.

45. Neljandaks kinnitas riik, et kaebajad ei kasutanud kohaseid õiguskaitsevahendeid kriminaal- ega tsiviilmenetluses. Mis puudutab kriminaalmenetlust, siis ei esitanud kaebajad menetluskulude nimekirja ega kuludokumente õigel ajal. Selle tõttu kaotasid nad võimaluse hüvitisnõude lahendamiseks kohtus. Kui kaebajad oleksid esitanud nimetatud dokumendid õigel ajal ehk enne tagasivõetamatu nõusoleku andmist asja lahendamiseks kokkuleppemenetluses või nõusoleku andmise ajal, siis oleks kohus olnud kohustatud nende nõuet lahendama. Sel juhul oleksid kaebajad saanud kohtuotsuse ka vaidlustada. Mis puudutab tsiviilmenetluses kättesaadavaid õiguskaitsevahendeid, siis oleksid kaebajad võinud taotleda menetluskulude hüvitamist võlaõigusseaduse alusel tsiviilhagiga J.-i vastu pärast kriminaalmenetluses hüvitamise taotlemise tähtaja möödumist.

(b) Kaebajad

46. Kaebajad väitsid sisuliselt, et kriminaalmenetluse üldreeglite järgi kannatanute õiguste kohta pidi neid käsitletama kohtumenetluse pooltena, kellel on kõik vastavad õigused.

47. Ühtlasi väitsid kaebajad, et kokkuleppemenetlusega nõustumisega ei loobunud nad kriminaalmenetluses kantud menetluskulude hüvitamise taotlemise õigusest. Nad teavitasid kohtuid, prokuröri ja süüdistatavat korduvalt sellest seisukohast. Kaebajad rõhutasid, et kohtuvälise kompromissleping ei hõlmanud nende menetluskulusid. Samuti

märkisid nad, et seda ei esitatud kunagi riigi kohtutele.

48. Lisaks väitsid kaebajad, et kohtuväline kompromissleping ei puudutanud kriminaalmenetluses kantud menetluskulusid.

49. Neljanda vastuväite kohta nende kaebuste vastuvõetavusele väitsid kaebajad sisuliselt, et nad esitasid menetluskulude hüvitamise taotluse koos kuludokumentidega kohtule õigel ajal kooskõlas üldkriminaalmenetlust reguleerivate sätetega. Selles osas viitasid nad Riigikohtu 30. detsembri 2008. aasta määrusele asjas nr 3-1-1-70-08 (vt punkti 36 eespool). Kaebajad ei kommenteerinud riigi vastuväidet tsiviilhagi esitamise võimaluse kohta menetluskulude hüvitamise taotlemiseks.

2. EIK-i hinnang

(a) Konventsiooni artikli 6 lõike 1 kohaldatavus

50. EIK kordab, et artikli 6 lõike 1 tsiviilõigusliku poole kohaldamiseks peab esinema vaidlus (*contestation* prantsuskeelses tekstis) vaidlustatava õiguse üle, mida tunnustatakse riigisisese õiguse alusel olenemata sellest, kas see on konventsiooniga kaitstud või mitte. Vaidlus peab olema tegelik ja tõsine ning see ei tohi olla seotud üksnes õiguse olemasoluga, vaid peab hõlmama ka selle ulatust ja kasutamise võimalust ning konkreetse menetluse tulemit peab olema otsustava tähtsusega kõne all oleva õiguse üle otsustamiseks; üksnes nõrgad seosed ja kaudsed tagajärjed ei ole piisavad, et tugineda artikli 6 lõikele 1 (vt muu hulgas *Micallef vs. Malta* [suurkoda], nr 17056/06, punkt 74, EIK 2009, ja *Boulois vs. Luksemburg* [suurkoda], nr 37575/04, punkt 90, EIK 2012). Ja asjasse puutuv õigus peab olema tsiviilõigus.

51. Käesoleva asja juurde tulles märgib EIK, et riigisisese õigusaktid ja asjakohane kohtupraktika tunnustavad kriminaalmenetluses kannatanute õigust saada selles menetluses kantud menetluskulude eest hüvitist. Lisaks saab sellise rahalise ja seega olemuselt tsiviilõigusliku taotluse esitada kriminaalmenetluses (vt punkte 24–26 ning 34 ja 35 eespool). Kohtuasja asjaolude alusel on selge, et oli vaidlus menetluskulude hüvitamise taotlemise õiguse üle. Nagu märkis riik, olid riigi kohtud kaebajate taotluse lahendamiseks pädevad (vt punkti 45 eespool). Riigikohtu avaldatu alusel (vt punkti 22 eespool) on selge, et Harju Maakohtu määrus oleks olnud menetluskulude vaidluse lahendusele määrava tähtsusega. Nagu riik ise ütles, kui kaebajad oleksid esitanud kulude nimekirja ja kuludokumendid õigel ajal – riigisisese õiguses selgelt sätestamata tähtjaks (vt punkti 61 allpool) –, oleks kohus pidanud kaebajate taotluse lahendama (vt punkti 45 eespool). Ei ole oluline, et kaebajaid kui kannatanuid ei käsitletud pooltena ja neid ei kutsunud kohtuistungile.

52. Eespool toodu valguses leiab EIK, et artikli 6 lõike 1 tsiviilõiguslikku poolt saab käesolevas asjas kohaldada. Sellest tulenevalt tuleb riigi vastuväide rahuldamata jätta.

(b) Kaebeõiguse kuritarvitamine

53. EIK kordab, et mittetäielikku ja selle tõttu eksitavat informatsiooni võib tõepoolest pidada kaebeõiguse kuritarvitamiseks, eriti kui kõne all olev informatsioon puudutab kohtuasja põhiküsimust ja informatsiooni esitamata jätmise kohta ei anta piisavaid selgitusi (vt *Gross vs. Šveits* [suurkoda], nr 67810/10, punkt 28, EIK 2014; ühtlasi *Predescu vs. Rumeenia*, nr 21447/03, punktid 25–26, 2. detsember 2008, ja

Komatinović vs. Serbia (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 75381/10, 29. jaanuar 2013).

54. EIK märgib, et kaebajad ei teavitanud EIK-i kohtuvälisest kompromisslepingust. Kuid EIK märgib, et seda lepingut ei vaadanud kunagi läbi ka riigi kohtud. Õigupoolest ei pidanud Tallinna Ringkonnakohus seda menetletavas asjas oluliseks (vt punkti 19 eespool). Ei saa välistada, et kohtuväline kompromissleping ei hõlmanud menetluskulusid (vt punkti 10 eespool). Seega ei saa EIK nõustuda riigi väitega (vt punkti 43 eespool), et kohtuvälisel kompromisslepingul oli vaidlustatud menetluses mingi tähtsus, rääkimata sellest, et sel oleks olnud määrav tähtsus.

55. Sellistel asjaoludel ei leia EIK, et tema teavitamata jätmisega kohtuvälisest kompromisslepingust kuritarvitasid kaebajad oma kaebeõigust. Sellest tulenevalt tuleb riigi vastuväide rahuldamata jätta.

(c) Ohvri staatus

56. EIK kordab, et artikli 34 alusel kaebuse esitamiseks peab üksikisik, vabaihendus või isikurühm saama väita, et ta on „konventsioonis [---] sätestatud õiguste [---] rikkumise ohver“. Selleks, et isik saaks väita, et ta on rikkumise ohver, peab vaidlustatud meede isikut otseselt mõjutama (vt eespool viidatud *Micallef*, punkt 44). EIK kordab ka, et kaebaja kasuks tehtud otsus või kasutatud meede ei ole põhimõtteliselt piisav, et võtta temalt ohvri staatus ära, välja arvatud juhul, kui riigi ametivõimud on kas sõnaselgelt või sisuliselt tunnustanud konventsiooni rikkumist ja seejärel hüvitanud selle rikkumise (vt *Scordino vs. Itaalia (nr 1)* [suurkoda], nr 36813/97, punkt 180, EIK 2006-V).

57. Praeguse asja asjaolude juurde tulles märgib EIK, et kaebajate taotlus riigi kohtutes puudutas kriminaalmenetluses väidetavalt kantud menetluskulude hüvitamist. Vaidlustatud menetluses olid kaebajad ja J. erineval seisukohal selle kohta, kas kaebajatel oli ikka veel õigus nõuda nende kulude hüvitamist või, nagu väitis J., olid need hõlmatud kohtuvälise kompromisslepinguga. Riigi kohtud seda vaidlust ei lahendanud.

58. Kaebajate EIK-ile esitatud kaebused puudutavad nende õiguse olla ära kuulatud ja menetluskulude hüvitamise taotluse lahendamise õiguse väidetavat rikkumist. Seega ei ole asjaolu, kas nende taotlus oli kohtuvälise kompromisslepinguga hõlmatud või mitte, oluline nende ohvristaatuse üle otsustamiseks seoses eespool nimetatud kaebustega. Viimaseks märgib EIK, et vastustajariik ei ole konventsiooni artikli 6 lõike 1 rikkumist tunnustanud ega hüvitanud.

59. Nende asjaolude valguses tuleb kaebajaid käsitleda ohvritena seoses EIK-ile esitatud kaebustega. Sellest tulenevalt tuleb riigi vastuväide rahuldamata jätta.

(d) Riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamine

60. EIK kordab, et riigisiseste õiguskaitsevahendite kasutamisel peavad kaebajad pidama kinni riigisisese õiguses sätestatud nõuetest ja tähtaegadest (vt *Vučković jt vs. Serbia* (esialgne vastuväide) [suurkoda], nr 17153/11 ja veel 29, punkt 72, 25. märts 2014).

61. Praeguse asja juurde tulles ei ole EIK veendunud, et riigisisene õigus sätestas selge tähtaja asjakohaste dokumentide esitamiseks. Selles kontekstis märgib EIK esiteks, et riik ei viidanud ühelegi seadusesättele, mis oleks vastava tähtaja ette näinud. Teiseks

märgib ta, et ka prokurör ei olnud kindel tähtajas, mille jooksul oleks tulnud need dokumendid kohtule esitada (vt punkti 19 eespool). Kolmandaks oli hiljutiste seadusemuudatuste seletuskirjas selgelt kirjas, et kõne all oleval ajal kehtinud kriminaalmenetluse seadustik ei sätestanud selget tähtaega kulude hüvitamise taotluse ja kuludokumentide esitamiseks (vt punkti 32 eespool). Viimaseks puudus kohtupraktika kokkuleppemenetlusega lõppenud kriminaalmenetluse kohta. Seega ei saa kaebajatele ette heita tuginemist Riigikohtu praktikale, mis käsitles kriminaalmenetluse üldmenetlust (vt punkti 36 eespool).

62. Muude tsiviilõiguslike õiguskaitsevahendite väidetava kättesaadavuse kohta märgib EIK, et riigisisene õigus nägi ette kaks võimalust: kriminaalmenetluses esitatav kulude hüvitamise taotlus (vt punkte 23–26 eespool) ja eraldi tsiviilhagi võlaõigusseaduse alusel. Kaebajad valisid esimese võimaluse. Pärast selle kasuks otsustamist ei olnud teise, põhimõtteliselt sama eesmärgiga õiguskaitsevahendi kasutamine nõutud, et täita konventsioonis sätestatud riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise kriteeriumi (vt *Jasinskis vs. Läti*, nr 45744/08, punkt 50, 21. detsember 2010).

63. Nende asjaolude valguses leiab EIK, et kaebajad on riigisiseseid õiguskaitsevahendid ammendanud. Sellest tulenevalt tuleb riigi vastuväide rahuldamata jätta.

(e) **Järeldus**

64. Artikli 6 lõike 1 alusel esitatud kaebus ei ole selgelt põhjendamatu konventsiooni artikli 35 lõike 3 tähenduses. Kuna ühtegi teist alust kaebuse vastuvõetamatuks tunnistamiseks ei ole tuvastatud, leiab EIK, et see tuleb tunnistada vastuvõetavaks.

B. Sisu

1. *Poolte seisukohad*

65. Kaebajad kordasid, et kohtud ei lahendanud nende menetluskulude hüvitamise taotlust ja neile ei antud võimalust osaleda Harju Maakohtu istungil, mis tähendas konventsiooni artikli 6 lõike 1 rikkumist.

66. Riik märkis, et kaebajad andsid kokkuleppemenetluseks vabatahtliku ja tagasivõetamatu nõusoleku. Samuti otsustasid nad vabatahtlikult loobuda oma varem esitatud tsiviilhagist. Kui asja oleks menetletud üldmenetluses, oleksid kaebajad kui kannatanud olnud kohtumenetluse pooled ja neil oleks olnud õigus kohtuistungil osaleda. Kaebajad ise otsustasid kokkuleppemenetlusega nõustuda, millega kaasnesid menetluspiirangud menetlusökonoomia ja mõistliku menetlusaja tagamise huvides. Nende asjaolude valguses leidis riik, et kaebajate konventsiooni artikli 6 lõike 1 järgset õigust ei rikutud.

2. *EIK-i kaalutlused*

(a) **Kohtusse pöördumise õigus**

(i) *Üldpõhimõtted*

67. Konventsiooni artikli 6 lõige 1 tagab kohtusse pöördumise õiguse tsiviilvaidluste lahendamiseks. EIK leiab, et see kohtusse pöördumise õigus ei sisalda ainult menetluse alustamise õigust, vaid ka õigust vaidluse lahendamisele kohtus. Oleks petlik, kui konventsiooniosalise õigussüsteem lubaks üksikisikul esitada kohtusse tsiviilhagi, kuid ei tagaks asja lahendamist kohtumenetluses lõpliku lahendiga. Oleks mõeldamatu, et artikli 6 lõige 1 kirjeldaks üksikasjalikult kohtumenetluse pooltele võimaldatud menetlustagatise – õiglane, avalik ja kiire menetlus –, ilma et pooltele oleks tagatud õigus tsiviilvaidluste lõplikuks lahendamiseks (vt *Kutić vs. Horvaatia*, nr 48778/99, punkt 25, EIK 2002-II).

(ii) *Põhimõtete kohaldamine käesolevas kohtuasjas*

68. EIK märgib, et 7. märtsi 2011. aasta otsusega mõistis Harju Maakohus J.-i süüdi ja leidis, et kaebajad olid loobunud kriminaalmenetluse raames esitatud tsiviilhagist (vt punkti 15 eespool). Kuid otsuses ei mainitud kaebajate taotlust menetluskulude hüvitamiseks. Kaebajad leidsid, et nende taotlus jäeti lahendamata. Riigi seisukohtadest nähtub, et riik ei leidnud, nagu oleks Harju Maakohus jätnud kaebajate menetluskulude hüvitamise taotluse rahuldamata. Vastupidi, riik väitis, et kaebajad jäid nende taotluse kohtus lahendamise õigusest ilma, sest ei esitanud vajalikke kuludokumente õigel ajal (vt punkti 45 eespool).

69. Seega leiab EIK, et kaebajate menetluskulude hüvitamise taotlust ei lahendatud, kuigi nad olid kokkuleppemenetluseks nõusoleku andmisel sellele protokollis sõnaselgelt viidanud (vt punkti 10 eespool) ja esitanud kohtule kulude nimekirja enne asjaomase istungi toimumist (vt punkti 13 eespool). EIK-i arvates oleks pidanud maakohus aru saama, et kaebajate taotluse üle oli vaidlus (vt punkti 51 eespool), mis vajas kohtulikku lahendamist.

70. Lisaks nõudsid kokkuleppemenetluse eripärad riigi kohtute erilist tähelepanu neile esitatud kokkuleppe läbivaatamisel. Seda toetab antud asjas tehtud Riigikohtu määrus, milles kohus rõhutas, et menetluskulude küsimust ei tohiks märkamata jätta (vt punkti 34 eespool).

71. EIK-i pädevuses ei ole otsustada, kas kaebajate menetluskulude hüvitamise taotlus oli põhjendatud või mitte, sest see on eelkõige riigi kohtute pädevuses (vt *Ruiz Torija vs. Hispaania*, 9. detsember 1994, punkt 30, seeria A nr 303-A, ja *Hiro Balani vs. Hispaania*, 9. detsember 1994, punkt 28, seeria A nr 303-B); EIK märgib, et kohtud seda tsiviilõiguslikku ja kohtulikku lahendamist nõudvat taotlust ei lahendanud, nagu on eespool märgitud (vt punkte 51 ja 69 eespool).

72. Nende asjaolude valguses leiab EIK, et konventsiooni artikli 6 lõiget 1 on rikutud.

(b) **Õigus olla ära kuulatud**

(i) *Üldpõhimõtted*

73. EIK kordab, et paljudes Euroopa Nõukogu liikmesriikides kohaldatakse kriminaalsüüdistuses süüdimõistmisega lõppevat *plea-bargaining*-menetlust või teatud menetlusi, milles esineb riigiti erinevas ulatuses *plea-bargaining*-menetluse tunnuseid.

Tavaliselt sõlmivad prokurör ja süüdistatav kokkuleppe, mille kohus üle vaatab (vt *Natsvlishvili ja Togonidze vs. Gruusia*, nr 9043/05, punktid 62–75, EIK 2014 (väljavõtted)).

74. EIK tunnistab, et *plea-bargaining*-menetluse kohaldamine võib sisaldada mitmest menetlusõigusest loobumist. EIK leiab, et teatud menetlusõigustest loobumine ei saa olla iseenesest probleem, sest artikli 6 tekst ega mõte ei takista isikut nendest tagatistest vabatahtlikult loobumast (vt *Scoppola vs. Itaalia* (nr 2) [suurkoda], nr 10249/03, punkt 135, 17. september 2009). Kuid aluspõhimõte on, et selleks, et selline loobumine konventsiooni mõttes kehtiks, peab see olema üheselt mõistetav ja sellega peavad kaasnema selle olulisusele vastavad minimaalsed tagatised. Lisaks ei tohi see olla vastuolus mis tahes olulise avaliku huviga (vt muu hulgas eespool viidatud *Scoppola*, punktid 135–36; vt ka *Poitrinol vs. Prantsusmaa*, 23. november 1993, punkt 31, seeria A nr 277-A), ja *Hermi vs. Itaalia* [suurkoda], nr 18114/02, punkt 73, EIK 2006-XII).

(ii) *Eespool nimetatud põhimõtete kohaldamine käesolevas kohtuasjas*

75. EIK märgib, et Eesti kokkuleppemenetlusel on *plea-bargaining*-menetluse tunnuseid. Asjakohane küsimus on, kas kaebajate loobumine kohtuistungil osalemisest oli kehtiv.

76. Riigisiseses õiguses sätestatud üldmenetluse erandi alusel ei kutsutud kokkuleppemenetluses kannatanuid kohtuistungile, kus kokkulepet arutati, ja neid ei kuulatud istungil ära (vt punkte 29 ja 33 eespool). Nii juhtus ka käesolevas asjas – kaebajatele, keda esindasid nende endi valitud advokaadid, selgitati nende õigusi ja kokkuleppemenetluse tagajärgi enne selle menetluse kohaldamiseks nõusoleku andmist ja pärast nõusoleku andmist ei kutsutud neid kohtuistungile ja neid ei kuulatud seal ära (vt punkte 10 ja 14 eespool).

77. Nendel asjaoludel on EIK nõus, et kaebajate nõusolekut kokkuleppemenetluse kohaldamiseks võib käsitleda kui ühemõttelist loobumist menetlusõigustest, sealhulgas õigusest olla ära kuulatud.

78. Eespool toodust tulenevalt leiab EIK, et asjaolu, et Harju Maakohus ei kuulanud kaebajaid ära, ei kujuta endast konventsiooni artikli 6 lõike 1 rikkumist.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

79. Konventsiooni artikkel 41 sätestab:

„Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolli on rikutud ja konventsiooniosalise õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajaduse korral määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.“

A. Kahju

80. Kaebajad nõudsid varalise kahju eest 6483,66 eurot ja mittevaralise kahju eest 32 000 eurot.

81. Riik palus jätta õiglase hüvitise nõude täielikult rahuldamata. Riik väitis, et puudub põhjuslik seos väidetava rikkumise ja väidetava varalise kahju vahel, mille summa vastab nende menetluskulude suurusele, mille hüvitamist taotleti riigi kohtutes toimunud kriminaalmenetluses. Mittevaralise kahju kohta leidis riik, et kui EIK peaks

tuvastama konventsiooni rikkumise, siis see kujutab endast piisavat hüvitist.

82. EIK leiab, et käesolevas asjas peab õiglase hüvitise mõistmise aluseks olema kaebajatele konventsiooni artikli 6 lõike 1 alusel kohtusse pöördumise õiguse võimaldamata jätmine. EIK ei saa spekuloida, milline oleks olnud vaidlustatud menetluse tulemus siis, kui sellist rikkumist ei oleks olnud (vt *Demerdžieva jt vs. endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik*, nr 19315/06, punkt 33, 10. juuni 2010). EIK ei näe väidetava varalise kahju ja tuvastatud artikli 6 rikkumise vahel põhjuslikku seost. Selle tõttu ei mõista EIK välja hüvitist. Kuid samas mõistab EIK õiglase hinnangu alusel iga kaebaja kasuks välja 1500 eurot kohtusse pöördumise õiguse rikkumise tagajärjel kantud mittevaralise kahju hüvitisena.

B. Kulud

83. Kaebajad väljendasid kaebuses oma kavatsust nõuda EIK-is kantud menetluskulude hüvitamist. Kuid nad ei täpsustanud neid kulusid ega esitanud mingeid kuludokumente kooskõlas kohtureeglite 60. reegli lõikega 2 ega samas ette nähtud tähtaja jooksul.

84. Selle tõttu ei mõista EIK sellekohast hüvitist välja.

C. Viivis

85. EIK peab kohaseks viivise määra sidumist Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmääraga, mida suurendatakse kolme protsendipunkti võrra.

SELLEST LÄHTUDES KOHUS ÜHEHÄÄLSELT

1. *tunnistab* kaebuse vastuvõetavaks;
2. *leiab*, et rikutud konventsiooni artikli 6 lõiget 1, sest riigi kohtud ei lahendanud kaebajate menetluskulude hüvitamise taotlust;
3. *leiab*, et konventsiooni artikli 6 lõiget 1 ei rikutud kaebajate kohtus ära kuulamata jätmise tõttu;
4. *leiab*,
 - (a) et konventsiooni artikli 44 lõike 2 kohaselt peab vastustajariik kolme kuu jooksul kohtuotsuse jõustumise päevast maksma igale kaebajale mittevaralise kahju hüvitamiseks 1500 (tuhat viissada) eurot, millele lisanduvad võimalikud maksud;
 - (b) et eespool nimetatud kolmekuulise tähtaja lõpu ja tasumise vahelise aja eest tuleb eespool nimetatud summalt maksta viivist määra järgi, mis vastab Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmäärale, suurendatuna kolme protsendipunkti võrra;
5. *jättab* ühehäälselt rahuldamata kaebajate ülejäänud õiglase hüvitise nõude.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 7. novembril 2017 kohtureeglite 77. reegli lõigete 2 ja 3 kohaselt.

Stanley Naismith
Sekretär

Işıl Karakaş
Esimees